

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПРОХОДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

У статті розглядаються шляхи удосконалення комунікативно-мовленнєвих умінь майбутніх учителів початкових класів у процесі проходження педагогічної практики.

Процес розбудови української держави вимагає докорінної зміни багатьох ланок суспільного життя, серед яких важливе місце належить системі освіти. Відповідно до потреб економічного, політичного, соціального розвитку суспільства змінилися вимоги й до підготовки вчителя. У процесі підготовки майбутніх спеціалістів до роботи з дітьми, де комунікативно-мовленнєві вміння є надзвичайно важливою ланкою навчально-виховного процесу, викладачам необхідно постійно, цілеспрямовано формувати у студентів ці вміння. Цьому сприяє ряд лінгвістичних дисциплін, які читаються на педагогічному факультеті: "Сучасна українська літературна мова", "Ділова українська мова", "Основи культури і техніки мовлення", "Практикум з української мови", "Виразне читання", "Методика викладання української мови в початкових класах". Кожна з цих дисциплін потребує власних методичних прийомів, але всі вони мають бути спрямовані на розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь студентів.

Отже, для реалізації комунікативної спрямованості вузівського курсу мовознавчих дисциплін потрібно з'ясувати сутність понять "комунікативні вміння" і "мовленнєві вміння". Так, за словником з методики викладання української мови, "комунікативні вміння" - один із видів спеціальних умінь, пов'язаних із умінням сприймати, відтворювати і створювати усні і письмові висловлювання [2, 54].

До комунікативних умінь відносить такі, як:

- правильне визначення теми висловлювання та чітке дотримання її меж;
- побудова висловлювання відповідно до мети, основної думки, адресата мовлення;
- використання найбільш вагомих фактів й доказів для розкриття теми та основної думки;
- побудова висловлювання логічно й послідовно, тобто встановлення причинно-наслідкових зв'язків між фактами та явищами, вміння робити необхідні узагальнення й висновки;
- добір типу і стилю мовлення залежно від мети й ситуації спілкування;
- використання різноманітних мовних засобів відповідно до типу, стилю, жанру, висловлювання;
- удосконалення висловлювань (коректування усного й редагування писемного мовлення) [6, 37].

Мовленнєві вміння, за визначенням М.І.Пентелюк, – це здатність мовця виконувати мовленнєві дії відповідно до комунікативних умов і мети спілкування. Мовленнєві вміння, як й інші вміння, формуються на основі засвоєної мовознавчої теорії [6, 35].

Як правило, ці вміння починають формувати ще в початкових класах, проте в умовах переходу школи від традиційного навчання до нових форм і методів у навчально-виховному процесі виникає багато неузгодженостей, суперечностей, і можна констатувати відсутність цілісної картини, поступовості і злагодженості у навчанні, які могли б гарантувати сформованість комунікативно-мовленнєвих умінь учнів, що згодом ускладнює навчальний процес у ВНЗ.

Попри те, що проблема формування комунікативно-мовленнєвих умінь розглядалась вченими А.Богуш, М.Львовим, В.Мельничайком, М.Пентилюк, Т.Симоненко та ін, зазначимо, що такий її аспект, як формування комунікативних умінь у процесі педагогічної

практики практично не досліджувався. Зважаючи на це, зазначимо, що *метою* даної статті є спроба віднайти шляхи удосконалення комунікативно-мовленнєвих умінь майбутніх учителів початкових класів у процесі проходження педагогічної практики.

Комплексна система вузівської підготовки майбутнього вчителя до професійно-педагогічної діяльності передбачає досягнення ним високого рівня сформованості комунікативно-мовленнєвих умінь. Ефективне формування комунікативних умінь ґрунтується на організації комунікативно спрямованого навчання. На думку Є.Пассова, комунікативна спрямованість у навчанні формується за допомогою мовленнєвої спрямованості навчального процесу, індивідуалізації навчання, функціонального підходу до аналізу мовних явищ та засобів [7, 33]. Комунікативне навчання передбачає організацію процесу навчання як моделі процесу спілкування. Такий підхід забезпечує виховання мовної особистості під час мовленнєвої діяльності, що передбачає формування комунікативних вмінь і навичок [6, 35].

Ефективність формування комунікативних вмінь у студентів забезпечується шляхом залучення їх до різноманітної діяльності, яка максимально моделює навчально-виховний процес і створює умови для професійно-орієнтованого спілкування.

Педагогічна практика розглядається як складова навчально-виховного процесу, що здійснює поєднання теоретичної підготовки майбутніх спеціалістів з їхньою практичною діяльністю. Структура педагогічної практики передбачає три етапи: підготовчий, основний, заключний. На *підготовчому етапі* студенти засвоюють теоретичні знання суті та змісту комунікативних умінь, формують досвід переносу засвоєних умінь у нові ситуації, які вимагають творчого застосування. *Основний етап* – виробнича практика на передвипускному курсі педагогічного факультету (тривалість – 7 тижнів). Студенти четвертого курсу проходять практику в 2 – 4-х класах міських шкіл. Тиждень відводиться на загальне ознайомлення студентів зі школою, класом та організацією навчально-виховної роботи. Практикант відвідує уроки всіх вчителів у закріпленому за ним класі, знайомиться з різними видами позакласної роботи. У наступні тижні практиканти працюють згідно із загальним планом педагогічної практики. На педагогічному факультеті загальна кількість уроків, які студенти-практиканти повинні самостійно провести та відвідати, – не менше 120. Крім того, студенти залучені до обговорення та аналізу уроків, які проводять інші практиканти (на педагогічному факультеті на IV курсі в одному класі проходять практику 2 студенти); організовують виховні заходи, знайомляться з досвідом роботи кращих учителів школи, беруть участь у засіданні методичних об'єднань; спілкуються з батьками школярів (підготовка і проведення батьківських зборів, відвідування сімей учнів); індивідуально працюють з дітьми; допомагають учителям у веденні документації. Проведення уроків, виховних заходів, постійне спілкування з учнями, вчителями, батьками формує позитивний комунікативний досвід майбутніх спеціалістів.

Процес спілкування студента-практиканта можна зобразити схематично як взаємодію адресата-адресанта (рис.1).

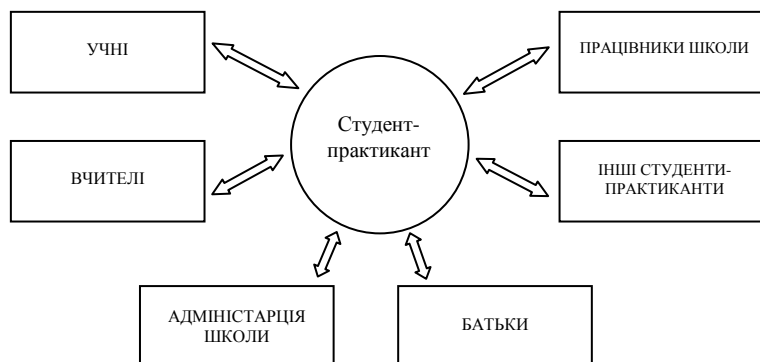

Рис.1. Схема комунікативної взаємодії студента-практиканта під час практики

На *заключному етапі* студент-практикант визначає рівень власної професійної підготовки. з урахуванням зауважень методистів, вчителя поступово формуються і закріплюються професійно-педагогічні вміння та навички, удосконалюються комунікативно-мовленнєві вміння. На цьому етапі в майбутніх спеціалістів формується мотивація до подальшої теоретичної підготовки у ВНЗ.

З метою отримати загальне уявлення про рівень комунікативно-мовленнєвих умінь студентів, студентам було запропоновано за п'ятибальною шкалою дати оцінку своїх комунікативно-мовленнєвих умінь. Оцінювання проводилося перед основним етапом і на заклjučному етапі практики. Результати відповідей узагальнено в таблиці.

Самооцінка комунікативно-мовленнєвих умінь студентів	"5" (%)	"4" (%)	"3" (%)	"2" (%)	"1" (%)
Перед основним етапом	32	48	16	4	-
На заклjučному етапі	46	39	15	-	-

Примітка. Відсотками позначається кількість позитивних відповідей студентів. Якщо загальна кількість студентів 100% (відповідно – 70 чоловік).

Таблиця ілюструє результати самооцінювання комунікативно-мовленнєвих умінь:

1. Результати самооцінювання перед основним етапом збігається, в основному, з оцінками одержаними за вивчення таких навчальних дисциплін, як: "Основи культури і техніки мовлення", "Виразне читання", "Методика викладання української мови в початкових класах".

2. Оцінка після проходження практики є помітно вищою, ніж попередня. Практика дає студентам можливість реально оцінити власні комунікативні вміння, створює умови для свободи мовленнєвої діяльності, широке поле для комунікативної імпровізації.

У ході дослідження проблеми удосконалення комунікативно-мовленнєвих умінь майбутніх учителів початкових класів у процесі проходження педагогічної практики ми спостерігали мовленнєву діяльність студентів-практикантів на уроках і в позаурочний час.

У процесі практики ми намагались визначити рівні сформованості комунікативно-мовленнєвих умінь, обґрунтувати причини типових недоліків усного мовлення студентів-практикантів. Основний акцент у своєму дослідженні ми зробили на аналізі комунікативних ознак мовлення, таких, як:

- *правильність* – дотримання літературних норм: лексичних, граматичних і стилістичних;
- *точність* – використання слів відповідно до їх значень;
- *логічність* – акт комунікації, який забезпечує смислові зв'язки між словами і реченнями в тексті;
- *чистота* – вживання засобів вислову, які відповідають літературній мові;
- *виразність* – особливості структури вислову, які підтримують увагу та інтерес слухачів або читачів;
- *багатство* – вміння мовців використовувати велику кількість мовних одиниць – слів, словосполучень, речень;
- *доречність* – добір мовних засобів відповідно до цілей і мети спілкування.

Результати спостережень дають підстави стверджувати, що найбільш часто порушується перша комунікативна ознака мовлення – правильність. Мовленнєві помилки виникають під впливом російської мови, діалектної лексики, молодіжного жаргону – це лексичні помилки, зумовлені бідністю словникового запасу та низьким рівнем сформованості мовленнєвих умінь та навичок. Граматичні помилки здебільшого пов'язані з побудовою речень, а стилістичні – виявились у вживанні студентами-практикантами "слів-паразитів" (ну, значить, це саме та ін.). Рідше порушується така комунікативна ознака мовлення, як точність. Так, інколи замість *наступний* використовують *слідуючий*, замість дієслівної зв'язки *бути* (*є*) чуємо *являється* та інше. Чистота мовлення майбутніх учителів найчастіше порушується ненормативними наголосами.

Звичайно, дотримання всіх комунікативних ознак мовлення не гарантує сформованості комунікативно-мовленнєвих умінь у студентів, це лише один із кроків на шляху до розв'язання комунікативних завдань.

Отже, під час проходження педагогічної практики майбутні вчителі у конкретних комунікативних ситуаціях можуть реалізувати здобуті під час навчання в університеті мовно-мовленнєві знання, уміння й навички; перевірити своє "чуття мови". Однак ця робота потребує від вузівського викладача-словесника контрольних-координуючих методичних дій, спрямованих на формування насамперед комунікативно-мовленнєвої компетенції майбутніх вчителів початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення.- Львів: Світ, 1990. – С. 66.
2. Захлюпна Н.М., Кочан І.М. Словник-довідник з методики викладання української мови.- Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002.- 250 с.
3. Климова К.Я. Віч-на-віч з мовою: Методичний посібник до курсу "Основи культури і техніки мовлення» для студентів педагогічних освітніх закладів зі спеціальності 7.010102 "Початкове навчання".- Житомир: Поліграфічний центр Житомирського педагогічного університету, 2001. – 110 с.
4. Колесникова Р. Культура мовлення – кладова майстерності вчителя // Початкова школа.- 1991.-№11.- С.50-52.
5. Мельничайко В., Пентиліук М. Рожило Л. Удосконалення змісту і методів навчання української мови.- К.: Рад.шк.. 1982.-216 с.
6. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За редакцією М.І.Пентелюк: Підручник для студентів-філологів.-К.: Ленвіт, 2000 – 264 с.
7. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1991.- 223 с.

Подгурская В.Ю. Усовершенствование коммуникативно-речевых умений будущих учителей начальных классов в процессе прохождения педагогической практики

В статье рассматриваются пути усовершенствования коммуникативно-речевых умений будущих учителей начальных классов в процессе прохождения педагогической практики.

Ключевые слова: коммуникативные умения, речевые умения, педагогическая практика.

Pidgurska V.Yu. The improvement of the communicative skills of the future primary school teachers in the course of the pedagogy practical experience.

The article deals with the different ways of the improvement of the communicative skills of the future primary school teachers in the course of the pedagogy practical experience.

Key words: communicative skills, pedagogy practical.